

Łuczycka, Ewa

Trzy dokumenty książąt mazowieckich z pierwszej połowy XIV w. : przyczynek do najdawniejszych dziejów Warszawy

Przegląd Historyczny 64/2, 345-366

1973

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

EWA ŁUCZYCKA

Trzy dokumenty książąt mazowieckich
z pierwszej połowy XIV w.

Przyczynek do najdawniejszych dziejów Warszawy

Nie jest rzeczą przypadku, że prawie wszystkie monografie poświęcone historii Mazowsza zamykają się w określonych granicach chronologicznych — do pierwszej połowy XIII wieku lub od schyłku wieku XIV¹, omijając okresy panowania potomków Konrada I aż do czasów Janusza I Starszego². Okres od połowy XIII do połowy XIV wieku, a nawet do lat siedemdziesiątych — osiemdziesiątych tego stulecia, jest bardzo skąpo obesłany źródłami. Sądzono, że to słabe rozpoznanie zasobów archiwalnych i brak nowoczesnych wydawnictw dyplomatycznych stwarza wrażenie pustki źródłowej. Przeprowadzone w ostatnich latach poszukiwania dokumentów mazowieckich w minimalnym stopniu rozszerzyły znany już z publikacji zestaw dokumentów z drugiej połowy XIII i pierwszej połowy XIV w. Nie wchodząc głębiej w przyczyny takiego stanu rzeczy, wolno stwierdzić, że były one dwojakie: z jednej strony brak na Mazowszu wielkich instytucji kościelnych, przyczyniających się do powstawania dokumentów przez zabiegi koło zabezpieczenia swych tytułów prawnych, a następnie ułatwiających ich przetrwanie w dobrze zabezpieczonych skarbcach³. Z drugiej strony zniszczenia wojenne z pewnością przetrzebiły

¹ Tytułem przykładu wymieniam kilka pozycji z powojennej literatury: B. Włodarski, *Polityczne plany Konrada I księcia mazowieckiego*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” r. 76, z. 1, 1971; Cz. Deptuła, *Krąg kościelny płocki w połowie XII w.*, „Roczniki Humanistyczne” t. VIII, z. 2, 1959; St. Russocki, *Formy władania ziemią w prawie ziemskim Mazowsza (koniec XIV — połowa XVI w.)*, Warszawa 1961; por. teżoż liczne artykuły w „Przeglądzie Historycznym” i „Czasopiśmie Prawno-Historycznym”; J. Senkowski, *Skarbowość Mazowsza od końca XIV wieku do 1526 roku*, Warszawa 1965; B. Sobol, *Sejm i sejmiaki ziemskie na Mazowszu książęcym*, Warszawa 1968; A. Wolff, *Studia nad urzędnikami mazowieckimi 1370—1526*, Wrocław 1962.

² Wyjątek stanowią artykuły A. Gieysztora, *Działania wojenne Litwy w roku 1262 i zdobycie Jazdowa*, [w:] *Studia historyczne Stanisławowi Herbstowi na sześćdziesięciolecie urodzin*, Warszawa 1967, s. 5—14; *Jazdów — poprzednik Warszawy*, [w:] *Liber Josepho Kostorzewski octogenario a veneratoribus dicatus*, Wrocław 1968, s. 502—516; *Początki życia miejskiego nad środkową Wisłą i geneza Warszawy*, „Rocznik Warszawski” t. VII, 1966, s. 45—57; oraz B. Włodarskiego, *Alians rusko-mazowiecki z drugiej połowy XIII wieku*, [w:] *Studia ku czci Stanisława Kutrzeby* t. II, Kraków 1938, s. 611—629; *Między Polską, Litwą a Zakonem Krzyżackim*. (Sylwetka Wacława Płoskiego), „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu” t. XVI, 1950, z. 1—4, s. 5—21; *Rywalizacja o ziemie pruskie w połowie XIII wieku*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” r. 61, z. 1, 1958, s. 5—76; *Udział Rusi halicko-wołodzimierskiej w walce książąt na Mazowszu*, [w:] *Wiek średni. Medium Aevum. Prace ofiarowane Tadeuszowi Manteufflowi w 60 rocznicę urodzin*, Warszawa 1962, s. 171—183.

³ Wyjątek stanowi archiwum biskupstwa płockiego, gdzie zachowała się większość oryginałów, zaginął natomiast kopiarz katedry płockiej.

zasób źródeł na Mazowszu mocniej niż na innych obszarach Polski. W tej sytuacji nabiera znaczenia każdy dokument dostarczający nowych informacji o dziejach Mazowsza w tym okresie.

W Metryce Koronnej i księgach sądowych błońskich zachowały się trzy niepublikowane dotychczas dokumenty dotyczące wsi Radzikowa koło Błonia⁴. Zaslugują one na szczególną uwagę ze względu na tytulaturę wystawców tych dokumentów, w których książe mazowiecki nazywany jest panem wiskim i warszawskim lub tylko warszawskim.

Drugi z publikowanych w aneksie dokumentów posłużył J. W. G o m u l i c k i e m u do wysunięcia hipotezy o dzielnicy warszawskiej, jako pierwotnym dziale Siemowita II, którą potem ten książę odstąpił swemu bratu Trojdenowi I. Stawianie jakichkolwiek hipotez na temat podziałów politycznych Mazowsza na początku XIV w. wymaga uprzednio dokładnego zbadania autentyczności wszystkich trzech dokumentów ze względu na późną XV i XVI-wieczną formę ich przekazu, jak również z uwagi na pewne sprzeczności zachodzące między ich treścią.

Omawiane dokumenty wraz z trzema przywilejami Janusza I Starszego stanowią pod koniec XVI w. przedmiot sporu między właścicielami Radzikowa. Oblatujący je w księgach ziemskich urzędnik stwierdził, że były to oryginały pergaminowe opatrzone pieczęciami książąt mazowieckich⁵. Krytyka autentyczności przywilejów w sądzie ziemskim błońskim w XVI w. mogła jednak przeoczyć późniejszy falsyfikat.

Dokument oznaczony nr 1 (por. aneks) oprócz kopii w księgach ziemskich błońskich z 1582 r.⁶, zachował się w postaci wpisu do Metryki Mazowieckiej z 1519 r., dokonanego nie z oryginału⁷. Wielokrotne kopiowanie tekstu spowodowało sporo zniekształceń wyrazów, nie ma jednak różnic w treści obydwu przekazów, poza datą, która według K₂ brzmi 1431, natomiast w przekazie K₃ — 1301. Przyjęcie lekcji K₂ zmuszałoby do przypisania dokumentu Siemowitowi V, panującemu w latach 1426—1434 w niedziale z braćmi, a dopiero od 1434 do 1442 r. samodzielnie w Rawie, Gostyninie i Sochaczewie. Niezgodność danych o osobie wystawcy z sytuacją polityczną na Mazowszu około 1431 r. będzie jednym z elementów⁸ uniemożliwiających przyjęcie daty znajdującej się w przekazie K₂. Mimo że wersja K₃ (rok 1301) jest o wiele bardziej prawdopodobna, trudno ją przyjąć bez zastrzeżeń, ponieważ żył jeszcze Bolesław II i nie jest możliwe, aby 18-letni wówczas Siemowit miał własną dzielnicę złożoną z Płoc-

⁴ Por. niżej Aneks nr 1, 2, 3. Dokument nr 2 z 1313 r. wzmiankował na podstawie K₁ J. W. G o m u l i c k i w artykule *Początki Warszawy*, „Rocznik Warszawski” t. VII, 1966, s. 58—74, gdzie błędny odczyt niektórych świadków i mieszkusne przypisanie im urzędów warszawskich. Dokument nr 1 w oparciu o K₂ wykorzystał J. S e n k o w s k i, op. cit., s. 108, poprawiając bez bliższego uzasadnienia datę 1431 na 1331; tamże, s. 124 błędny odczyt i interpretacja czynszu książęcego; wzmiankowany również w *Słowniku historyczno-geograficznym ziemi wyszogrodzkiej w średniowieczu*, opr. A. Wolff i A. Borkiewicz-Celińska, Wrocław 1971, s. 49, 61. Dokument nr 3 dotychczas nie był znany. Informacja o wpisie tych dokumentów z 1582 r. do Ksiąg błońskich ziemskich pochodzi od mgr Kazimierza P a c u s k i e g o, za co składam mu na tym miejscu podziękowanie.

⁵ *Sex privilegia sub sigillis illustrissimorum olim ducum Masovie ac titulum eorundem emanata in pargameno scripto*. AGAD, Błońskie ziemskie nr 2 (1580—1585), k. 280.

⁶ Por. Aneks nr 1, K₃.

⁷ Tamże, K₁ i K₂.

⁸ Obok dyktatu dokumentu i listy świadków z pierwszej połowy XIV w., o czym niżej.

ka (miejsce wystawienia i tytuł *Mazoviensis*), Warszawy i ziemi wiskiej⁹. Jako najprostsze nasuwa się przypuszczenie, że kopista K₂ dopisał pomyłkowo jeszcze jedno C, zwiększając w ten sposób liczbę stuleci do czterech, natomiast w K₃ opuszczono dziesiątki — najprawdopodobniej liczbę trzydzieści. Otrzymalibyśmy wówczas datę 1331 mieszczącą się w okresie panowania Siemowita II. Pozostaje ona jednak w sprzeczności z tytułaturą księcia, ponieważ Warszawę, co najmniej od dziesięciu lat, posiadał już Trojden I.

Zidentyfikowani świadkowie z dokumentu nr 1 pochodzą raczej z początku XIV w., a nawet istnieją przesłanki uniemożliwiające obecność niektórych na podanych stanowiskach w 1331 r. Do nich należy osoba wojewody płockiego Ziemaka, występującego w otoczeniu Bolesława II w 1298 r. jeszcze na stanowisku kasztelana, być może płockiego¹⁰, a następnie w latach 1303—1305 wojewody mazowieckiego¹¹. Przyjmując rok 1331 za datę wystawienia dokumentu trzeba by założyć, że Ziemak pozostawał na stanowisku, które mógł objąć dopiero jako człowiek dojrzały, co najmniej przez 28 lat. W dokumentach księcia Wacława sędzia płocki Henryk dobrze poświadczony jest dopiero w latach 1319—1322¹², co jednak nie wyłącza jego obecności na tym stanowisku już w 1301 r., ponieważ jako podsędek płocki po raz ostatni występuje w 1300 r.¹³ Drugi w kolejności na liście świadek po Ziemaku — kasztelan czerski Leonard Boleszcic nie został poświadczony na tym stanowisku przez inne źródła. Jeśli natomiast przyjmiemy, że jest to Leonard, późniejszy kasztelan płocki, który ustąpił z tego stanowiska między 16 kwietnia 1321¹⁴ a 8 maja 1322¹⁵, otrzymamy jeszcze jeden argument za autentycznością daty wystawienia dokumentu — 1301. Uznanie Leonarda kasztelanem czerskiego za wiarygodnego świadka wyłącza rok 1331 jako datę wystawienia dokumentu nr 1, ponieważ w latach 1326—1338 poświadczony jest na urzędzie kasztelana czerskiego niejaki Wajsil pochodzenia pruskiego¹⁶.

Dokument nr 1 został sporządzony bez wątplenia na dworze książęcym w Płocku. Wskazuje na to nie tylko miejsce wystawienia i obecność urzędników płockich, ale i dyktat pochodzący od kanonika płockiego Mikołaja, odnotowanego zresztą wśród świadków tego dokumentu w formie *Micolaicone*. Mikołaj, kanonik płocki i prokurator dobrzyński, dał się przede wszystkim poznać jako kanclerz Siemowita księcia dobrzyńskie-

⁹ Ponieważ Bolesław II nazywany jest księciem wiskim w dokumencie rzekomo z 1295 r. Por. KDMaz. Lub. nr 41 (por. jednak przyp. 71) i w dokumencie Siemowita II z 1313 r. (Aneks nr 2).

¹⁰ *Zemata castellano* (KDWlkp. II, nr 791). Z późniejszym wojewodą płockim ułożsamia go również W. Mąkowski [w:] A. J. Nowowiejski, *Płock, monografia historyczna*, Płock 1930, s. 26; możliwe, że był on przedtem kasztelanem ciechanowskim: *Zemacone castellano de Cechonow* (KDMaz. Lub. nr 42).

¹¹ 1303: *Zemace palatino nostro Plocensi* (tamże, nr 47); 1304: *Siemakone Mazoviensi [palatino]* (Metryka Koronna nr 23, s. 866); 1305: *Zyemaco palatino Mazoviensi* (Dok. kuj. maz., s. 300, nr 16).

¹² 1319: *Henrici iudicis Masowie* (KDMaz. Lub. nr 54); 1321: *Henrico iudice Mazovie* (Pr. Ub. II, 335); 1322: *Henrice iudice* (KDMaz. Lub. nr 57). Gdyby ten sam Henryk był w latach 1299—1300 podsędkiem w Płocku (Dok. kuj. maz. s. 166, nr 23 i s. 167, nr 24) byłoby mało prawdopodobne, aby żył jeszcze w 1331 r.

¹³ Dok. kuj. maz., s. 167, nr 24.

¹⁴ Wówczas występuje po raz ostatni. Por. Pr. Ub. II, nr 335; poprzednio dwukrotnie w dokumentach z 1319 r. (KDMaz. Lub. nr 53, 54).

¹⁵ Wówczas kasztelanem płockim jest już Jakub (KDMaz. Lub. nr 57).

¹⁶ *Vazilone* (1326) KDWlkp. II, nr 1067; *Wasilo* (1327) A. Wolff, *Mazowieckie zastępki herbowe z XV—XVI wieku*, Kraków 1937, nr 1070; *Vaysalome*, *Vaysikone* (1338) AGAD, Płockie grodzkie wieczyste nr 26, s. 45, nr 91, k. 143.

go¹⁷. Wśród zachowanych dokumentów jego dyktatu, ostatni z 1300 r.¹⁸ wykazuje uderzające podobieństwo formularza z dokumentem mazowieckim z 1301 r. W obydwu dokumentach zamieszczono tę samą arengę: *A magnifica celsitudine principum digne consolacionis stipendia [brauia] promerentur, ubi enim sit [est] obsequium promptum ibi debet esse [sit] bravium [premium] paratum*, opuszczając jedynie w dokumencie mazowieckim zdanie wtrącone: *quos fidei puritas reddit gratos et acceptos*. Ponieważ arenga w tej formie nie występuje w innych dokumentach¹⁹, można ją uznać za pochodzącą z dyktatu Mikołaja. Zastosowanie jej w dokumentach ksiąząt dobrzyńskiego i mazowieckiego było bardziej wynikiem przejścia nowoczesnych wzorów formularzowych dostosowanych do treści przywileju, niż propagowaniem określonych idei politycznych²⁰.

Podobna w treści, choć nieco inaczej sformułowana, jest narracja obu dokumentów i dyspozycja. Obydwa mają też jednakowo sformułowaną datację. Mimo że datacja w dokumencie z 1301 r. została przedzielona formułą świadków, w obydwu tekstach data roczna występuje na końcu, w dokumencie Siemowita dobrzyńskiego związana z formułą skrypcyjną Mikołaja²¹. Bliskie analogie między formularzem dokumentów księcia dobrzyńskiego i mazowieckiego wypływają z faktu, że obydwą dotyczą nadania prawa rycerskiego, stąd np. stosowana w takich okolicznościach arenga o nagradzaniu wiernej służby przez księcia. Występujące w dyktacie obu dokumentów pewne różnice (odmienna inwokacja, publikacja, a czasem kolejność formuł) każą bezwzględnie odrzucić przypuszczenie, jakoby dokument dla dziedziców Worowa i Skarszyna był kopiowany z przywileju dla Mieczysława z Turzy. Pochodzenie dyktatu obu dokumentów od kanonika płockiego Mikołaja tłumaczy związki między nimi, broni autentyczności przywileju mazowieckiego, a zarazem przemawia za poprawnością daty 1301 znajdującej się w K₃.

Obecność Mikołaja na dworze płockim w 1301 r. nie była przypadkowa i wiązała się prawdopodobnie z zakończeniem służby u księcia dobrzyńskiego²². Działalność Mikołaja w kancelarii ksiąząt mazowieckich w Płocku, mimo że nie posiadał tam oficjalnego urzędu, trwała dosyć długo. Świadczy o tym fakt, że podobny dyktat odnajdujemy w dwóch dokumentach Wacława płockiego z 1319 r. Wszystkie trzy sprawiają wrażenie opracowanych przez tę samą osobę, posługującą się z pamięci pewnym

¹⁷ S. M. Szacherska, *Kancelaria Siemowita księcia dobrzyńskiego*, „Studia Źródłoznawcze” t. XI, 1966, s. 87—97 przypisała kanclerzowi Mikołajowi trzy dokumenty tego księcia (tamże, regest nr 1 — 1291 r. oraz regest nr 5 i 6 — 1300 r.).

¹⁸ Dok. kuj. maz., s. 299, nr 15.

¹⁹ Najbardziej zbliżona arenga występuje tylko w dokumencie Leszka Czarnego z 1286 r. (CDPol. III, nr 63). Podobna treść, nieco inaczej sformułowana, przewija się w dokumentach Przemysła II (K. Maleczyński, *O formularzach w Polsce w XIII wieku*, [w:] *Studia nad dokumentem polskim*, Wrocław 1971, s. 216) i Władysława Łokietka (M. Bielińska, *Kancelaria Władysława Łokietka w latach 1296—1299*, „Studia Źródłoznawcze” t. VI, 1961, s. 28) w arengach rozpoczynających się od słów: *Quod magnifica principum decreuit auctoritas*.

²⁰ Arengę tę uważała za jeden z przejawów „rozbudzonych ambicji Siemowita” (dobrzyńskiego) S. M. Szacherska, op. cit., s. 83.

²¹ Poza tym jednym wypadkiem kanonik Mikołaj nie stosował formuł kancelaryjnych w dokumentach Siemowita dobrzyńskiego (S. M. Szacherska, op. cit., s. 86).

²² W 1300 r. urywają się wszelkie ślady działalności kanonika płockiego Mikołaja w kancelarii księcia dobrzyńskiego. Ponieważ w 1330 r. poświadczony jest w Dobrzyniu Mikołaj kanclerz i prokurator (CDPol. II, nr 482) S. M. Szacherska (op. cit., s. 88 i 97) sądzi, że przerwa w działalności Mikołaja na dworze dobrzyńskim była przejściowa i że pełnił on obydwie urzędy jeszcze po śmierci Siemowita.

formularzem o stałej kolejności formuł i tymi samymi zwrotami. Rozpoczynają się one od inwokacji²³, po której następuje arenga połączona z intytulacją zwrotem: *hinc est, quod* (dokument nr 1; KDMaz. Lub. nr 54) lub *inde est, quod* (tamże, nr 53). Po intytulacji następuje prawie identyczna publikacja (por. dokument nr 1; KDMaz. Lub. nr 53 i 54). Podobne są też narracje o konieczności godnego nagradzania stosownie do wielkości zasług (por. dokument nr 1 i KDMaz. Lub. nr 53). Analogicznie została sformułowana klauzula immunitetu sądowego (por. dokument nr 1 i KDMaz. Lub. nr 54). Wszystkie dokumenty mają też prawie jednakowe formuły sigillacyjne. Zakończenie omawianych dokumentów (*datum et actum*, lista świadków i data) zdaje się również pochodzić od jednego pisarza²⁴.

O tym, że jest to dyktat kanonika płockiego Mikołaja, byłego kanclerza Siemowita dobrzyńskiego, świadczy bliskie pokrewieństwo jego formularza w dokumentach dobrzyńskich, zwłaszcza z 1300 r. dla Mieczysława z Turzy, z przywilejami książąt mazowieckich²⁵.

O ile jednak sporządzenie dokumentu nr 1 w Płocku, przez tamtejszego kanonika, można by tłumaczyć czasowym pobytom Siemowita II na dworze ojca, o tyle daty 1301 nie da się pogodzić nie tylko z tytułaturą, ale i z osobą wystawcy, ponieważ wszelkie dane świadczą, że nawet najstarszy, 18-letni wówczas Bolesławowic, nie posiadał jeszcze własnej dzielnicy. Za *terminus ante quem* objęcia przez Siemowita II samodzielnych rządów uważa się lata 1310—1311, kiedy to jego młodszy brat Trojden otrzymał dzielnicę czerską²⁶. Cofanie przez Balzera samodzielnych rządów Siemowita II do 1306 r. na podstawie wzmianki u Długosza o wystawionym wówczas przez tego księcia dokumencie dla benedyktynów w Jeżowie jest nieuzasadnione, ponieważ kronikarz korzystał w rzeczywistości z dokumentu z 1336 r.²⁷. Nieznany jest również dokładny przebieg granic między dzielnicami trzech braci, zarówno za życia ojca, jak i w pierwszych latach po jego śmierci. Wbrew temu co sądził Balzer, wydaje się oczywiste, że dział Siemowita II nie mógł obejmować od początku Wizny, Rawy i Sochaczewa, ponieważ: 1° Sochaczew znajdował się w posiadaniu Trojdena co najmniej w latach 1311—1317 (tytułatura w dokumentach i na pieczęci, świadkowie); 2° Rawa i Wizna jako terytoria oddzielone od siebie mogły się znaleźć pod jednym panowaniem tylko w wyniku stopniowego ich łączenia; 3° oddając Siemowitowi II Wiznę i Rawę, a Trojdenowi Czersk i Sochaczew, Bolesław pozostałby jedynie przy Mazowszu płockim z perspektywą wydzielenia części z ojcowskiej dzielnicy najmłodszemu Waławowi.

W 1301 r. Siemowit II osiągnął już stosowny wiek do sprawowania samodzielnych rządów, ale z ziem wymienionych w tytułaturze z całą pewnością nie mógł posiadać Wizny, którą trzymał jego ojciec aż do

²³ Por. niżej Aneks, dokument nr 1, przyp. 1. Dokumenty Waławowa mają: *In nomine domini nostri Jesu Christi amen*.

²⁴ Tylko w dokumencie z 1301 r. data dzienna jest związana z miejscem, a nie z datą roczną, jak w dokumentach Waławowa, i oznaczona według kalendarza chrześcijańskiego, a nie rzymskiego.

²⁵ Wyszukane promulgacje, arengi i korroboracje uznała S. M. Szacherska (op. cit., s. 95) za cechy charakterystyczne dyktatu Mikołaja.

²⁶ O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895, s. 437.

²⁷ J. Długosz, *Historiae Polonicae*, ed. A. Przezdziecki t. III, Cracoviae 1876, s. 29 n. pisze, że książę prowadził nieuczciwy targ z benedyktynami, zabierając im za udzielone przywileje wieś Krosnowę; zamiana ta została potwierdzona w dokumencie z 1336 r. (KDWlkp. II, nr 1131). Przywilej Siemowita II z datą 1306 prawdopodobnie w ogóle nie istniał.

śmierci w 1313 r. Na przełomie XIII i XIV w. udział synów Bolesława II ograniczał się do uczestniczenia przy ważniejszych nadaniach, jak to zaznaczono w przywileju dla benedyktynów jeżowskich z 1298 r.: *assidentibus dilectis nostris filiis Semovito videlicet et Troydino ducibus*²⁸. Wydaje się zatem, że Siemowit II nie mógł wystawić w 1301 r. żadnego dokumentu samodzielnie, posługiwać się taką tytulaturą i czynić nadania prawa rycerskiego w ziemi wyszogrodzkiej. Nasuwa się wniosek, że wystawcą²⁹ przywileju był w rzeczywistości Bolesław II, którego imię pomyłono przy kopiowaniu. Przyjęcie takiego założenia usuwa wszystkie sprzeczności między wystawcą a datą i miejscem sporządzenia dokumentu, przedmiotem nadania i tytulaturą wiską (o tytulaturze warszawskiej por. niżej).

Dokument nr 2 oblatowany był w księgach błońskich już w 1469 r., prawdopodobnie z tej samej podstawy co i w 1582 r.³⁰, gdyż różnice między K₁ i K₂ polegają tylko na zastąpieniu ortografii średniowiecznej przez humanistyczną.

Formularz tego dokumentu posiada pewne, nieznaczne zresztą odchylenia od współczesnych norm. Korroboracja rozpoczyna się wprawdzie od typowego w tym czasie zwrotu: *in huius rei testimonium*, po którym następuje informacja o wręczeniu dokumentu odbiorcy, nietypowe natomiast wydaje się zastosowanie sankcji i brak formuły sigillacyjnej³¹, której w XIV w. nie powinno zabraknąć, ze względu na utrwalenie się znaczenia pieczęci jako najważniejszego środka uwierzytelniania dokumentu. Arenga nie ma analogii wśród innych dokumentów³² jeśli chodzi o formę, natomiast poszczególne zwroty, jak i ogólna myśl o konieczności i sposobach zapobiegania złym skutkom niepamięci, mieszczą się z powodzeniem w ramach wzorów stosowanych w pierwszej połowie XIV w., czy nawet wcześniej. Data dzienna dokumentu — 23 kwietnia wydaje się autentyczna ze względu na sposób oznaczenia dnia: według przypadającego nań święta św. Wojciecha a nie kalend, których liczbę często myłono przy kopiowaniu. Pewne wątpliwości może nasuwać fakt, że autor dokumentu wystawionego rzekomo w trzy dni po śmierci Bolesława II³³, wydaje się nic nie wiedzieć o żałobie, jaka okryła Mazowsze — przeciwnie wszystkie zwroty o starym księciu świadczą wyraźnie, że jest on osobą żyjącą. Ewentualność, że informacja o zgonie ojca nie dotarła jeszcze do Warszawy³⁴, gdzie przebywał Siemowit II, wydaje się mało prawdopo-

²⁸ CDPoL. I, nr 58 z błędną datą 1278, którą poprawił B. Ulanowski, *O dacie przywileju Bolesława mazowieckiego rzekomo z r. 1278 dla klasztoru w Jeżowie*, RAU whf t. XVII, Kraków 1884, s. 64—91.

²⁹ Podobne wypadki zdarzały się zwłaszcza przy kilkakrotnym kopiowaniu tekstu w transsumptach i oblatkach. Np. w dokumencie Bolesława II z 1304 r., którego wpis do Metryki Koronnej nr 23, s. 866, jest kopią trzeciego stopnia, imię wystawcy brzmi *Wladislaus*.

³⁰ Por. niżej Aneks nr 2, Kop. 1, 2.

³¹ Możliwe jednak, że formuła sigillacyjna w postaci *nostrī sigilli munimine roboratas*, występująca w dokumencie o analogicznym dyktacie (Pr. Ub. II, nr 655), była zamieszczona w oryginalne, a została opuszczona przez kopistę.

³² Jest to zjawisko typowe dla dyplomatyki mazowieckiej XIII i pierwszej połowy XIV w. Widać wyraźne starania, aby arengi nie powtarzały się nawet w dokumentach tego samego dyktatu.

³³ O. Balzer, op. cit., s. 421—423.

³⁴ St. Łaguna, *Rodowód Piastów*, [w:] *Pisma*, Warszawa 1915, s. 314 przyjął w oparciu o nieznane źródło, że Bolesław II zmarł w Wiźnie, skąd podróż do Warszawy zająć musiała parę dni. Z tego powodu Siemowit wystawiając dokument w dniu, w którym nastąpił zgon nie mógł o nim wiedzieć. Długosz jednak stwierdza, że książę zmarł w Wyszogrodzie, a dzień wystawienia dokumentu — 23 kwietnia — nie pokrywa się z żadną wersją o śmierci Bolesława, datowaną na 20 lub 24 kwietnia.

dobna, można by raczej przypuścić, że koncept dokumentu został sporządzony wcześniej, a pisarz wstawiając datę wygotowania czystopisu nie zaktualizował tekstu. Jednak data śmierci Bolesława II ustalona przez Balzera na 20 kwietnia w oparciu o najstarszą i rzekomo autentyczną część Nekrologu Lubińskiego³⁵ nie jest całkowicie pewna. Podważa ją świadectwo Długosza podającego, że dopiero *octavo Calendas Maii*, a więc 24 kwietnia, *Boleslaus Masovie dux ... in Wischegrod moritur*³⁶. Różnicę czterech dni Balzer tłumaczył omyłką Długosza, jednak biorąc pod uwagę, że wersja Nekrologu Lubińskiego nie znalazła potwierdzenia w innych źródłach, należy stwierdzić, że data 24 kwietnia jest równie prawdopodobna. Dokument Siemowita z datą 23 kwietnia dostarczając informacji o żyjącym Bolesławie, potwierdza wiarygodność przekazu Długosza.

Za autentycznością dokumentu Siemowita II z 1313 r. przemawia spójność tekstu i obecność trzech świadków znanych z innych współczesnych źródeł. Są to: sędzia Niemir³⁷, podłowczy Florian³⁸ i Andrzej podkomorzy mazowiecki na dworze Bolesława II³⁹. Nieznani skądinąd są: Tomasz podsędek i prokurator, Jan Gall⁴⁰ oraz Piotr de Babicz i Mrokota de Gora. O ile przypuszczenie J. W. G o m u l i c k i e g o o pochodzeniu tych dwóch ostatnich z Babic pod Warszawą i Góry (Kalwarii) w połączeniu z miejscem wystawienia dokumentu wydaje się możliwe, o tyle odniesienie urzędów sędziiego i podłowczego, a chyba także i podsędka, do dworu warszawskiego jest bezpodstawne⁴¹. Zaufanie budzą również treść prawna, tj. nadanie wsi wraz z częściowym immunitetem, uzasadnione zasługami odbiorcy na rzecz księcia, spotykane we współczesnych dokumentach, jak też okoliczności przeprowadzenia akcji prawnej (zgoda Bolesława i pośrednictwo w tej sprawie jego urzędnika), zbyt skomplikowane, aby mogły być wymyślone przez Hiczka i jego spadkobierców.

Za autentycznością dokumentu nr 2 przemawia również podobieństwo stylistyczne z aktem rozejmu Siemowita II i Trojdena zawartego z Krzyżakami w Sochaczewie w lipcu 1329 r.⁴² Zbieżność dyktatu jest tu wiele mówiąca, ponieważ ze względu na wieczysty walor prawny przywileju i doczesny rozejmu, należałoby się spodziewać odrębnych formularzy. Różni odbiorcy w obu przypadkach każą wyłączyć Krzyżaków jako ewentualnych autorów dokumentu z 1329 r. Pozostaje więc przyjąć, że oba dokumenty pochodzą z kancelarii Siemowita II. Szczególnie wyraźne ana-

³⁵ O. Balzer, op. cit., s. 423.

³⁶ Długosz, *Historiae Polonicae* t. III, s. 73. B. Włodarski, *Między Polską, Litwą a Zakonem*, s. 7, przyjmuje wersję Długosza, jednak datę rozwiązuje błędnie na 25 kwietnia.

³⁷ 29 sierpnia 1313: *Menerza iudice* (KDMaz. Lub., dodatek nr 4); 13 stycznia 1317: *Nemerza iudice* (tamże, dodatek nr 5); 1334—1336: *Nyemyerzam iudicem nostrum Ravensem* (KDWlkp. II, nr 1131).

³⁸ 1334—1336: *Floriano de Grazeszino venatore magno* (tamże).

³⁹ W dokumentach Bolesława II, (KDMaz. Lub., nr 41); 1303: *Andrea succamerario nostro* (tamże, nr 47); 1305: *Andrea succamerario Mazouiensi* (Dok. kuj. maz., s. 300, nr 16), oraz rzekomo w 1295 r., por. jednak przypis 71.

⁴⁰ Może to jego krewny był w 1305 r. kasztelanem wiskim: *Thoma Gallo castellano Wisznensi* (tamże). Takie ustawienie godności dowodzi, że Gall nie jest imieniem, w przeciwnym razie Tomasz zostałby bez urzędu. Na pewno i w dokumencie z 1313 r. mamy do czynienia z jedną osobą — Janem Gallem.

⁴¹ Por. przyp. 37, 38. Wprawdzie jedynie Niemir występuje jako urzędnik rawski, ale tylko w tekście właściwym, ponieważ w formule świadków nazywany jest sędzią *curie nostre*. Zamienne używanie tych pojęć dowodzi, że inni urzędnicy zwani przez Siemowita II po prostu *nostrum* pochodzą z dworu rawskiego.

⁴² Pr. Ub. II, nr 655.

logie wykazują publikacja, korroboracja i datacja. Podobny jest też układ formularza: po intytulacji następuje publikacja, potem narracja, dyspozycja, korroboracja i data. Różnica w dyktacie, polegająca na opuszczeniu w dokumencie z 1329 r. inwokacji, arengi i formuły świadków tłumaczy się odmiennością stylu aktów o charakterze doczesnym, który pomijał te formuły.

Krytykę zewnętrzną dokumentu nr 3 utrudnia nie tylko brak oryginału, ale i to, że zachowana kopia jest stosunkowo późna⁴³. Tekst nie posiada miejsca wystawienia, które mogło wskazać być opuszczone przez kopistę. Brak arengi i listy świadków, rozbudowana narracja obejmująca wydarzenia sprzed około czterdziestu lat (za życia Bolesława II), sprawiają wrażenie, że mamy do czynienia z dokumentem wybitnie poświadczeniowym, wystawionym na żądanie strony z powodu zagrożenia jej stanu posiadania, a nie w bezpośrednim wyniku akcji prawnej. Przyczyną powstania tego dokumentu była konieczność wyjaśnienia zastanej już sytuacji przez zrelacjonowanie kolejnych akcji prawnych, a nie uwierzytelnianie którejkolwiek z nich. Dlatego szczegółowy opis wydarzeń wydaje się autentyczny.

Ponieważ analiza formalna tekstów nie ujawniła fałszerstwa dokumentów, a wręcz przeciwnie, pozwoliła dokumenty nr 1 i 2 określić jako autentyczne produkty kancelarii książęcej, konieczna jest próba wyjaśnienia sprzeczności zachodzących w treści właściwej trzech dokumentów.

Ponieważ położenie wsi Radzików, jako leżącej koło Błonia nad rzeką Mrową zostało określone tylko w dokumentach nr 2 i 3, nasuwa się pytanie, czy dokument nr 1 nie dotyczy Radzikowa koło Zakroczymia⁴⁴. Za taką hipotezą przemawiają następujące fakty: 1. Dobra dziedziczne odbiorców dokumentu nr 1, a m. in. Skarszyn, wieś nieznaną na południowym Mazowszu, znajdowały się w ziemi wyszogrodzkiej⁴⁵. 2. Tekstem dokumentu nr 1 posługiwali się jako tytułem prawnym w 1519 r. właściciele Worowic i Skarszyna w ziemi wyszogrodzkiej, oblatując go w Metryce Mazowieckiej, a uprzednio w księgach ziemskich wyszogrodzkich⁴⁶.

Wydaje się jednak, iż silniejsze argumenty przemawiają za tym, że również dokument nr 1 dotyczy Radzikowa koło Błonia, ponieważ: 1° około 1582 r., wraz z pięcioma innymi dokumentami dotyczącymi ewidentnie Radzikowa pod Błoniem, znajdował się w rękach jego właścicieli i stanowił przedmiot sporu z Janem Radzikowskim, żądającym wydania dokumentów⁴⁷, które zostały oblatowane w księgach ziemskich błońskich; 2° posiada on wiele elementów treści wspólnych z dokumentami nr 2 i 3,

⁴³ Z 1582 r. — por. Aneks nr 3, kop.

⁴⁴ W 1576 r. Radzików, pow. Zakroczym, był własnością królewską. Por. A. Pawiński, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym* t. V: *Mazowsze*, Warszawa 1892, s. 309.

⁴⁵ *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej*, s. 49.

⁴⁶ Metryka Koronna nr 338, k. 101, nr 32, k. 47 v. *Constituti personaliter nobiles Stanislaus, Venceslaus, Joannes de Worouice, Sebastianus Jacobi de Skarschino tenentes et habentes suis in manibus rescriptum privilegii ex libro terrestrii V i i s e g r a d i e n s i eisdem seruietes* — — Jan i Węclaw z Worowic to prawdopodobnie Jan Skarszyński z Worowic poświadczony w 1521 r. i Jan z Worowic w 1522 r. oraz Węclaw syn Jana również w 1522 r. Por. *Słownik historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej*, s. 61. Sebastian syn Jakuba ze Skarszyna występuje w 1506 r. jako *Sebastianus de Skarsino* (A. Wolff, *Mazowieckie zapiski herbowe*, nr 848).

⁴⁷ — — *im causis per nobilem Johannem patrem* [?] *olim Martini Radzikowski actorem hereditibus bonorum Radzikowo pro extradacione priuilegiorum institutorum prolatta per eosdem heredes bonorum Radzikowo producta sunt* — — *sex priuilegia* — — AGAD, Błońskie ziemskie nr 2 (1580—1585), k. 230.

które nie mogą być przypadkowe i wydają się dotyczyć tego samego przedmiotu nadania, a nie dwóch różnych wsi: a) Radzikowo zostało nadane z częścią Osieka (dokumenty nr 1 i 3), b) Radzikowo otrzymuje w zasadzie pełny immunitet ekonomiczny z wyjątkiem corocznej daniny szynki zastrzeżonej dla kuchni książęcej, zamiennej na czynsz w wysokości trzech skojców⁴⁸ (dokumenty nr 1 i 2). Obowiązek dostarczania szynki, nie znany poza tym jednym wypadkiem na Mazowszu, wygląda na daninę o stosunkowo wczesnej metryce, która z czasem zanikła, ponieważ miała rację bytu tylko w warunkach gospodarki naturalnej lub funkcjonującego obok dworu książęcego.

Treść prawna dokumentów nr 2 i 3 może się pozornie wydawać sprzeczna. W 1313 r. Siemowit II za zgodą ojca, księcia Bolesława, nadaje Radzików pod Błoniem Hiczkowi, a w 1342 r. tenże Siemowit wspomina poprzednio przeprowadzoną zmianę tej samej wsi wraz z częścią Osieka, z Iczkiem na wieś nadaną jemu i jego bratu Marcinowi przez Bolesława II. Tożsamość odbiorcy o imieniu Hiczko (Iczko) nie ulega wątpliwości mimo różnej pisowni. Data dokumentu nr 3 (1342) nie odnosi się do akcji prawnej, ale do wystawienia dokumentu spisującego wydarzenia wcześniejsze, między innymi również i te, które znalazły odbicie w dokumencie z 1313 r. Informacja w dokumencie nr 3, że Radzików przeszedł w ręce Iczki drogą zamiany a nie darowizny, mogła być pominięta w dokumencie z 1313 r., gdyby książę chciał wyeksponować interes odbiorcy jako główny motyw akcji. Prawdopodobnie zresztą Radzików był atrakcyjniejszy od uprzednio posiadanej wsi Buczicze, tak że mógł uchodzić nawet za darowiznę.

Wyjaśnienia wymaga również fakt wystawienia przez Siemowita II dokumentu w sprawie wsi znajdującej się w tym czasie pod panowaniem innego księcia. Nie ma podstaw, aby sądzić, że w 1342 r. Błonie z Radzikowem wchodziło w skład dzielnicy rawsko-wiskiej Siemowita II. Nie ulega natomiast wątpliwości, że najpóźniej od 1334 r. Błonie należało do Trojdena⁴⁹, a ponieważ Siemowit III Trojdenowic po śmierci ojca w 1341 r. otrzymał całą dzielnicę czerską⁵⁰ można sądzić, że w 1342 r. posiadał również Radzików pod Błoniem. Zatem Siemowit Trojdenowic jako pan ziemi był najbardziej powołany do transsumowania dokumentu stryja. Nie wydaje się jednak konieczne kwestionowanie daty dokumentu nr 3 i cofanie jej do drugiego dziesięciolecia XIV w., kiedy to Siemowit II najprawdopodobniej nie pozbył się jeszcze Błonia z okolicami. Analiza sty-

⁴⁸ Wprawdzie tylko dokument z 1313 r. mówi o tym, że szynka jest wymienna na pieniądze: *pernam a ut tres scotos*, natomiast dokument nr 1 podaje: *pernam et tres scotos*, co jest oczywistą pomyłką kopisty dającego *et* zamiast *aut*. Daninę szynki zamienną na trzy skojce z Radzikowa błońskiego potwierdza autentyczny dokument Janusza I Starszego z 1402 r., oblatowany również w księdze Błońskiej ziemskiej nr 2, pod 1582 r., k. 231v—232, w dwóch prawie jednobrzmiących egzemplarzach: *nisi unam pernam carniū cerophe vel tres scotos monete usualis*. Nie można natomiast uznać owych trzech skojców za czynsz pieniężny obok daniny szynki, jak chce J. Senkowski (op. cit., s. 124, przyp. 153) wykorzystując jedynie przekaz dokumentu nr 1 z Metryki Koronej nr 32. Wysokość rzekomego czynszu równa 6 groszom byłaby zbyt niska w stosunku do całej wsi i mogła odnosić się tylko do jednego łanu, co i tak stanowiłoby średniej wysokości opłatę, która sięgała 12 i 18 groszy (op. cit., s. 129, 136). Występowanie podatku w tej wysokości wybieranego od łana, oznaczałoby lokację Radzikowa już w 1313 r. na prawie niemieckim, na co wymieniony dokument nie daje żadnych dowodów.

⁴⁹ 27 grudnia 1334 Trojden wystawia dokument w Błoniu (KDMaz. Lub. nr 60). Prawdopodobnie jednak Błonie przeszło w ręce Trojdena już wcześniej.

⁵⁰ O. Balzer, op. cit., s. 457 nn., nie podaje jednak, jakie ziemie wchodziły w skład dzielnicy Siemowita III w latach czterdziestych.

listyczna dokumentu wskazuje bowiem, że jego odbiorcą nie jest Hiczko lub jego dzieci, ale komes Pietrasz, ponieważ tylko przy omawianiu darowizny wsi Buczicze użyto czasu teraźniejszego obok przeszłego (*donauimus atque damus*), natomiast wszystkie inne operacje łącznie z darowizną Radzikowa, które zostały przeprowadzone około 1313 r. określono czasem przeszłym.

Nadanie wsi Buczicze przez Siemowita II nie koliduje z datą 1342, jeśli miejscowość ta leżała w ziemi wiskiej⁵¹. Przypuszczenie to potwierdza udział Bolesława II w nadaniach dla Hiczki, który podkreślają oba dokumenty, zarówno nr 2 jak i 3, mimo że w 1313 r. Siemowit mówi tylko o zgodzie ojca na darowiznę Radzikowa⁵², a w 1342 r. wspomina o nadaniu wsi Buczicze. Dokument nr 3 wyjaśnia zatem, że zgoda Bolesława udzielona synowi przez specjalnego posła na odstąpienie Radzikowa była konieczna, ponieważ równocześnie zabierano Hiczkowi nadane przez Bolesława i leżące w jego dzielnicy Buczicze.

Wyniki przeprowadzonej wyżej krytyki formalnej i analizy treści wewnętrznej trzech dokumentów dotyczących Radzikowa, pozwalają przypuszczać, że żaden z nich nie służył bezpośrednio jako wzór przy sporządzaniu pozostałych. Należy zatem potraktować identyczne wiadomości zawarte w trzech dokumentach jako informacje wiarogodne, z racji pochodzenia z niezależnych od siebie źródeł.

W świetle powyższych rozważań wypadnie uznać za autentyczne i wiarogodne dokumenty nr 2 i nr 3. Fragmenty dokumentu nr 1 wyraźnie z nimi sprzeczne lub nie potwierdzone przez dokument z 1342 r., wymagają bliższego wyjaśnienia. Do nich będzie należeć przede wszystkim przywilej prawa rycerskiego dla właścicieli Worowa i Skarszyna, udzielony przy okazji nadania im Radzikowa, o którym milczą dokumenty z 1313 i 1342 r. Nadanie prawa rycerskiego mogło mieć miejsce w pierwszej połowie XIV w., ponieważ najstarsze przywileje tego rodzaju zostały wydane w 1244 r. przez Bolesława I⁵³. Nie było to w Polsce zjawisko przemijające ani odosobnione, gdyż w drugiej połowie XIII w. występuje zarówno pojęcie *ius militare*, jak i nadania uprawnień dla niego właściwych, a więc wyłączenie rycerza od sądownictwa urzędników książęcych i przyznanie mu kar sądowych, przede wszystkim głównoszczyzny od poddanych⁵⁴. Powyższe sprostowania Wł. Semkowi cz a odnoszą się jednak do innych dzielnic. Na Mazowszu po dokumentach Konrada I i Bolesława I z lat czterdziestych, dopiero Bolesław II w 1295 r.⁵⁵ nadaje karę głównoszczyzny Wawrzyńcowi, kasztelanowi z Białej. Ten sam atrybut prawa

⁵¹ Wieś o nazwie Buczicze nie została zidentyfikowana. Nie udało się jej odszukać u Pawińskiego, w *Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego* i w kartotece prof. A. Wolffa, któremu składam podziękowanie za jej udostępnienie. Bardzo możliwe, że leżąc na pograniczu zaginęła na skutek całkowitego zniszczenia. Również ucieczka jej właścicieli na Litwę przed 1313 r. wydaje się bardziej prawdopodobna z miejscowości położonej w ziemi wiskiej, niż z innej ości Mazowsza.

⁵² Informacja z dokumentu nr 3, że Radzików otrzymał Hiczko od Siemowita już po śmierci Bolesława, może być dodatkowym argumentem za 20 kwietnia jako datą zgonu tego księcia. Ponieważ nie ma dostatecznych podstaw, aby odrzucać wersję Długosza — 25 kwietnia, nieścisłość można tłumaczyć zatarciem kolejności wydarzeń w pamięci świadków, tym bardziej, że dokument nr 3 sporządzony jest wyraźnie na podstawie jakiejś relacji ustnej, a nie w oparciu o akt prawny.

⁵³ Teksty opublikował i ich autentyczność udowodnił W. Semkowi cz, *Przyczynki dyplomatyczne z wieków średnich*, [w:] *Księga Pamiątkowa ku uczczeniu 250 rocznicy założenia Uniwersytetu Lwowskiego*, Kraków 1911 (odbitka), s. 24—43.

⁵⁴ Tamże, s. 32 nn.

⁵⁵ KDMaz. Lub. nr 41, por. przypis 71.

rycerskiego otrzymali od Bolesława rycerze: Pawlec w 1298 r.⁵⁶ oraz Jan Sówka w 1299⁵⁷ i w 1304 r.⁵⁸, a od Trojdena w 1313 r. Krystyn⁵⁹, wojewoda czercki, i komes Stanko⁶⁰, natomiast od Wacława — Mikołaj, kasztelan wyszogrodzki w 1319 r.⁶¹.

Przywilej Bolesława II wypadnie zaliczyć do tzw. przywilejów jednostkowych, przeznaczonych dla rycerza i jego potomków, a nie dla całego rodu. Jednak hipoteza o starszeństwie pierwszego typu nadań rodowych prawa rycerskiego⁶² została podważona przez M. Handelsmana⁶³. Badacz ten wskazał, że większość przywilejów prawa nieodpowiedniego i wolności od kar, których odbiorcą jest ród (nieokreślany jeszcze przynależnością herbową) pochodzi z czasów Siemowita IV, natomiast nadania na rzecz jednostki „spotykają się stale obok siebie nie tylko w XIV lecz i później w połowie w. XV, nie może zatem być mowy o chronologicznym pierwszeństwie jednego z nich”⁶⁴. Dodatkowym argumentem za poglądem Handelsmana jest, opublikowany już po ukazaniu się jego artykułu, przywilej rodowy z 1327 r.⁶⁵. Odrzucenie hipotezy Semkowicza o starszeństwie przywilejów dla pojedynczych rycerzy, nie pozwala na określenie czasu powstania dokumentu z datą 1301 w oparciu o jego „jednostkowy” charakter.

Za pochodzeniem przywileju nr 1 z początku XIV w. przemawia zwięzły sposób sformułowania zakresu uprawnień wypływających z posiadania prawa rycerskiego, sprowadzający się do: 1° wyłączenia odbiorców i ich poddanych spod sądownictwa wojewodzińskiego i grodowego; 2° określenia części główniczyzny pobieranej przez pana feudalnego w wypadku zabójstwa kmiecia. W analogiczny sposób określa prawo rycerskie Bolesław I w dokumentach z 1244 r.⁶⁶ oraz Siemowit III i Kazimierz I potwierdzający w 1345 r. nadane przez ich ojca i dziada prawa Prusów⁶⁷. Wszystkie przywileje z przełomu XIV i XV wieku znacznie się różnią od poprzednich ponieważ: 1° podają dokładny spis urzędników, którym nie podlega odbiorca; 2° posiadają klauzulę przyznającą sędziemu ziemskiemu kompetencje księcia w razie jego nieobecności; 3° zawierają pełny rejestr spraw wielkich i małych, od których uprzywilejowani rycerze nie muszą płacić kar urzędnikom. Nie ma zatem podstaw, aby kwestionować nadanie prawa rycerskiego przez Bolesława II, natomiast jest możliwe, że nie obejmowało ono od początku Skarszyna.

Najpoważniejsza sprzeczność zachodząca między dokumentem z 1301 r. a późniejszymi, dotyczy problemu kto w rzeczywistości był odbiorcą Radzikowa. W tekście dokumentu nr 1 znajdujemy informację, że wieś

⁵⁶ Tamże, nr 43.

⁵⁷ Tamże, nr 44.

⁵⁸ Metryka Koronna nr 23, s. 866.

⁵⁹ KDMaz. Lub. nr 50.

⁶⁰ *Metryka Księstwa Mazowieckiego* t. I, Warszawa 1918, nr 795.

⁶¹ KDMaz. Lub. nr 54.

⁶² W. Semkowicz, *Mazowieckie przywileje rodowe z XIV i XV w.*, Kraków 1912, s. 6 nn.

⁶³ M. Handelsman, *Przywileje rodowe mazowieckie. Kilka uwag krytycznych*, „Miesięcznik Heraldyczny” r. VII, 1914, nr 3—4, s. 41—51 i nr 5—6, s. 89—95.

⁶⁴ Tamże, s. 94.

⁶⁵ A. Wolff, *Mazowieckie zapiski herbowe*, nr 1070.

⁶⁶ W. Semkowicz, *Przyczynki dyplomatyczne*, s. 25—28 oraz KDMaz. Koch. nr 448, 450.

⁶⁷ KDMaz. Lub. nr 66. Por. analizę tego dokumentu: J. Chwałibińska, *Ród Prusów w wiekach średnich*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” r. 52, z. 2, Toruń 1948, s. 18 n.

otrzymali Śmieszko i Stefan z Worowa, natomiast według dokumentów nr 2 i 3 Radzików dostał Hiczko (Iczko). Nadanie tej samej wsi różnym osobom w odstępie dwunastu lat teoretycznie jest możliwe po powrocie majątku do rąk księcia, po śmierci poprzedniego właściciela. Sytuacja taka nie mogła zaistnieć w Radzikowie, który był nadany dziedzicznie (*imperpetuum possidendas*) a nie dożywotnio. Wydaje się, że zgodnie z przekazem dokumentu nr 3 Bolesław II nadał Marcinowi Strzeszkowicowi (*Stresconis*) tylko wieś Buczicze, natomiast Radzików Hiczko otrzymał dopiero od Siemowita II. Nadanie Radzikowa przez Bolesława II w 1301 r. nie mogło mieć miejsca, ponieważ zaprzeczają temu dwa dokumenty (z 1313 i 1342 r.). Wydaje się natomiast, że za zniekształconym imieniem *Smesconis*, kryje się starszy brat Hiczki — *Martinus Scresconis*. Takie przekręcenie formy imienia ojcowskiego wydaje się z paleograficznego punktu widzenia bardzo prawdopodobne.

Dokument nr 1 w obecnej postaci ma tekst interpolowany. Podstawę stanowi jednak autentyczny przywilej Bolesława II z 1301 r. wystawiony w Płocku dla (Marcina) Strzeszkowica (?), będącego prawdopodobnie właścicielem Worowic w ziemi wyszogrodzkiej. W tekście tym przez pomyłkę uległy zmianie imiona księcia i odbiorcy, świadomie zastąpiono nazwę wsi Buczicze przez Radzików. Było to jednak tylko fałszerstwo formalne, bo wieś pod Błoniem istotnie znalazła się w rękach potomków (rodziny?) Strzeszkowica. Natomiast nadanie prawa rycerskiego przez Bolesława II obejmowało tylko niektóre z wymienionych w obecnym tekście wsi (może nawet tylko jedną wieś dziedziczną odbiorcy?), a jego rozszerzenie stanowiło motyw dokonanego później fałszerstwa. Wydaje się, że nastąpiło to dopiero z chwilą kiedy Worowice i Skarszym znalazły się w rękach jednej rodziny⁶⁸. Przy tej okazji uzupełniono treść przywileju wzmianką o nadaniu połowy wsi Osiełek, którą w rzeczywistości Hiczko otrzymał od Siemowita II wkrótce po 1313, a przed 1342 r.

Radzików pod Błoniem będący w pierwszej połowie XV w. własnością Ninoty, podsędka warszawskiego, przeszedł w drugiej połowie XV w. w ręce Pomianów w linii macierzystej⁶⁹. W 1469 r. właściciele Radzikowa byli w posiadaniu tylko jednego z trzech XIV-wiecznych dokumentów dotyczących nadania tej wsi, ponieważ oblatowali w księgach błońskich jedynie przywilej Siemowita II z 1313 r. Prawdopodobnie już wtedy dokument Bolesława II znajdował się u Skarszyńskich z ziemi wyszogrodzkiej, którzy uzupełnili go przywilejem dla Skarszyna. Fakty potwierdzone źródłowo, jak oblatowanie interpolowanego dokumentu w księgach

⁶⁸ Worowice nabyli właściciele Skarszyna w latach 1414—1425 (*Słownik historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej*, s. 49, 61). Prawdopodobnie była to rodzina herbu Pomian, która posiadała dowodnie Worowice w 1429 r. (tamże, s. 60; Metryka Koronna nr 334, k. 15). Jednocześnie byli oni właścicielami Skarszyna przez cały XV i początek XVI w. (A. Wolff, *Mazowieckie zapiski herbowe*, nr 636, 637, 675, 943, 945). Sebastian ze Skarszyna, syn Jakuba, który w 1519 r. przedstawił do oblatowania kopię rzekomego dokumentu z 1301 r. — to Sebastian Deczka herbu Pomian, a występujący razem z nim Jan z Worowic używał nazwiska Skarszyński i należał do tej samej rodziny. Por. też wyżej przyp. 46.

⁶⁹ W 1402 r. *Nicolaus Ninotha et Stephanus heredes de Radzikowo* uzyskali od Janusza I Starszego przywilej przenoszący na prawo niemieckie *villam ipsorum Radzikowo in districtu Warssoviensis prope Blonie iacentem* (Błońskie ziemskie nr 2 (1580—1585), k. 231v—232). Ostatni raz Ninota występuje jako właściciel Radzikowa w 1458 r. W 1505 r. występują *duo de armis maternis dictis Pomyany: nob. Andreas de Radzykovo, nob. Lucas de eadem Radzykovo* (A. Wolff, *Mazowieckie zapiski herbowe*, nr 839). Prawdopodobnie ten sam *nobilis Andreas de Radzykovo* (Metryka Koronna nr 32, k. 96) żył jeszcze w 1521 r.

ziemskich wyszogrodzkich, a następnie w 1519 r. w Metryce Mazowieckiej, już w oparciu o uwierzytelnioną kopię, wreszcie podjęcie z kancelarii książęcej wypisu, o czym świadczy notatka *Exivit* na marginesie księgi 32, można by uznać za końcowe zażęgi operacji zmierzającej do opatrzenia aktu o zmienionej treści cechami wiarogodności publicznej.

Przywileje dla Radzikowa wróciły na południowe Mazowsze w XVI w., ponieważ w 1582 r. właściciele wsi dysponowali sześcioma dokumentami z XIV i początku XV w., m. in. także przywilejem z 1301 r. Tekst który posiadali nie był oryginałem; świadczy o tym zmieniona treść właściwa i imię wystawcy, był on jednak na pewno bliższy tekstu autentycznego, ponieważ posiadał poprawną datę.

Dokumenty z 1301 i 1313 r. obok wspólnych elementów treści posiadają w intytulacji określenie *dominus Warssouiensis*. Za autentycznością takiej tytułatury przemawia jej sposób sformułowania, który odpowiada stylowi z początku XIV w.⁷⁰ W dokumencie z 1301 r. figuruje ona ponadto obok używanej czasami przez Bolesława II tytułatury wiskiej⁷¹. Jednak powiązania między treścią obydwu przywilejów oraz fakt, że przez dłuższy czas znajdowały się one w rękę tych samych osób i były wielokrotnie razem przepisywane pozwalają przypuszczać, że obie tytułatury mają wspólne źródło, tym bardziej że w dokumencie nr 1 Warszawa występuje nie tylko w treści właściwej, ale również w dacie i imieniu wystawcy. Ponieważ tytułatura warszawska Bolesława II nie została potwierdzona przez inne dokumenty i przy dzisiejszym stanie badań nad początkami Warszawy nie wydaje się możliwa, można przypuszczać, że została ona wprowadzona później. Analogiczna, trójczłonowa tytułatura tego księcia, mająca jednak tytuł *Cirnensis* zamiast *Varsouiensis*, występuje tylko w dokumencie rzekomo z 1295 r.⁷²

Natomiast inaczej wygląda autentyczność intytulacji w dokumencie Siemowita II z 1313 r., kiedy istniał już podział Mazowsza na dzielnice i tytułatura musiała oddawać stan faktyczny.

Sama forma intytulacji: *dux Mazouie ac Warssouiensis dominus*, jak wskazano wyżej, wydaje się autentyczna. Brak innych dokumentów Siemowita II wystawionych przed śmiercią ojca nie pozwala z całą pewnością ustalić brzmienia tytułatury tego księcia. Wydaje się, że dokument Siemowita II z 1313 r. przynosi autentyczną wzmiankę o Warszawie, będącej jednak tylko jednym z grodów, w którym książę rezyduje i wystawia dokumenty. Jest bardzo prawdopodobne, że Warszawa z okolicami wchodziła w skład dzielnicy Siemowita II, ale od stwierdzenia tego faktu daleko

⁷⁰ Tytułatura w omawianych dokumentach jest krótka, słowo *dominus* związane z nazwą jednego, a najwyżej dwóch grodów. Należy wyłączyć zapożyczenie tytułatury z dokumentów Janusza I Starszego dla Radzikowa transsumowanych wspólnie z omawianymi, w których książę tytułuje się *dux Mazouie et Russie terrarum dominus et heres Czernensis*. Poczynając od połowy XIV w. Warszawa była używana w tytułaturze książęcej, nigdy jednak samodzielnie lub tylko w związku z Wizną, jak w dokumentach z 1313 i 1301 r.

⁷¹ Już po oddaniu artykułu do druku Autorka stwierdziła, że dokument rzekomo z 1295 r. (KDMaz. Lub nr 41) jest podfałszowany, prawdopodobnie w oparciu o autentyczną podstawę z początku XIV w., dlatego tytułaturę w nim zawartą należy traktować z dużą ostrożnością. Tytuł księcia wiskiego używał jednak Bolesław II z pewnością w r. 1313, por. Aneks, nr 2.

⁷² Por. przypis poprzedni.

jeszcze do przyznania jej funkcji stołecznych ziemi i księstwa⁷³. Uprawdopodobnienie przez A. Gieysztor a przybliżonej daty założenia Warszawy około roku 1300⁷⁴ uniemożliwia przypuszczenie, że w ciągu 13 lat inwestycja miejska przekształciła się w ośrodek dzielnicy, dystansując starszy gród kasztelański w Rawie. Z dokumentu nr 2 wynika, że to właśnie Rawa stanowiła pierwotny dział Siemowita II, skoro w otoczeniu tego księcia widzimy późniejszych urzędników rawskich, a Wiznę wyłącza tytułatura Bolesława. Oddanie Siemowitowi II Warszawy poprzedzić musiało wyodrębnienie jej z dzielnicy czersko-sochaczewskiej, która przypadła Trojdenowi, i tak dużo większej od działu starszego brata. Powrót Warszawy do dzielnicy macierzystej (czerskiej) zbiega się z przyłączeniem Sochaczewa do dzielnicy rawskiej i sprawia wrażenie zamiany dokonanej w wyniku nieznanymi bliżej sporów między braćmi odnotowanych pod rokiem 1316 w Roczniku Miechowskim⁷⁵. Powyższe przypuszczenie potwierdzają następujące fakty: 1. W 1317 r. pojawia się pierwszy ślad władztwa Siemowita II w Sochaczewie, w postaci świadkującego kasztelana sochaczewskiego⁷⁶, poprzednio występującego wśród świadków z otoczenia Trojdena⁷⁷; 2. Z 1326 r. pochodzi pierwszy zachowany dokument wystawiony w Warszawie przez Trojdena⁷⁸; 3. 15 lipca 1329 bracia wspólnie zawierają w Sochaczewie rozejm z Krzyżakami uwierzytelniony tylko pieczęcią Siemowita II⁷⁹; 4. Przy dokumencie z 18 października 1329 zachowała się pieczęć herbowa Trojdena już bez tytułatury sochaczewskiej⁸⁰. Wydaje się zatem, że przejściowy podział Mazowsza między ojca i starszych synów nie doprowadził do powstania dzielnicy warszawskiej, ale do jej pierwszego, krótkotrwałego oderwania od Czerska. W wyniku podziału ustalonego pod koniec drugiego dziesięciolecia XIV w. utworzono dzielnicę rawsko-wiską przedzieloną czersko-warszawską, należącą do Trojdena.

Wzrost znaczenia Warszawy pod panowaniem Trojdena obserwowany jest przez badaczy w końcowym odcinku tego procesu, którego odzwierciedleniem było obranie tego miasta jako miejsca sądu papieskiego w 1339 r. Informacje pochodzące z akt procesu polsko-krzyżackiego, że War-

⁷³ J. W. Gomulicki, op. cit., s. 68 opierając się na twierdzeniu A. Wolffa, że urząd sędziego i podsędką świadczy o powstaniu danej ziemi, wnioskował o istnieniu ziemi warszawskiej między innymi na podstawie listy świadków, w której występuje sędzia Niemir, który był później urzędnikiem rawskim. Por. Aneks nr 2, przyp. 10.

⁷⁴ A. Gieysztor, *Początki życia miejskiego nad środkową Wisłą*, s. 49; tenże, *Zagadnienia historyczne zamku piastowskiego*, [w:] *Siedem wieków Zamku Królewskiego w Warszawie*, Warszawa 1972, s. 12 n.; tenże, *Zamek Piastów i Jagiellonów*, [w:] *Zamek Królewski w Warszawie. Architektura, ludzie, historia*, Warszawa [1972], s. 18 n.

⁷⁵ MPH II, s. 883.

⁷⁶ *Chwalislaw castellano Sochacowiensi* (KDMaz. Lub., dodatek nr 5).

⁷⁷ 1313 r.: *comite Stephano castellano Secechouiensi* [sic] (KDMaz. Lub., nr 50); *comes Stephanus castellanus Szecechouiensis*, (*Metryka Mazowiecka* t. I, nr 795).

⁷⁸ KDWlkp. II, nr 1067.

⁷⁹ Pr. Ub. II, nr 655. Zapewne to Trojden był gościem w Sochaczewie i nie miał przy sobie urzędnika z pieczęcią, ponieważ w formule sigillacyjnej został wymieniony tylko Siemowit.

⁸⁰ Tamże, nr 662. Jak zauważył S. K. Kuczyński (*Pieczęcie książąt mazowieckich*, Warszawa 1971, maszynopis rozprawy doktorskiej na Wydziale Historycznym UW, cz. 2, nr 20, s. 148 n.) ta niepublikowana dotychczas pieczęć może być starsza od daty jej pierwszego wystąpienia, a zapewne jest późniejsza od pieczęci z tytułaturą sochaczewską. Autorowi składam na tym miejscu podziękowanie za udostępnienie maszynopisu.

szawa była otoczona murami i stanowiła siedzibę księcia, w której często zwykł przebywać ze swym dworem⁸¹, pokrywają się częściowo z wynikami badań archeologicznych i architektonicznych⁸². W pierwszej połowie XIV w. obserwujemy również ciężenie stolicy archidiaconatu czerskiego ku Warszawie, ponieważ akta procesu w 1339 r. wspominają o zwyczajach prowadzenia sądowych procesów kościelnych w tym mieście.

Silnych związków dworu Trojdena z Warszawą dowodzi zatrudnienie w 1321 r. w kancelarii książęcej pierwszego znanego ze źródeł plebana warszawskiego — Guntera⁸³. Błąd wydawcy dokumentu dla dominikanów w Warce, w którym formuła *datum per manus* występuje z imieniem Guntera, rozpowszechnił pogląd, jakoby był on plebanem płockim. Tymczasem wydawca oparł się tylko na jednym z pięciu zachowanych przekazów dokumentu⁸⁴, którego oryginał wprawdzie się nie zachował, ale najwcześniejsza kopia, sądząc po piśmie, jest mu prawie współczesna⁸⁵ i podobnie jak trzy pozostałe z XV i XVI w.⁸⁶ ma *datum per manus domini Guntheri canonici Plocensis et plebani Warszeuensis*. Życiorys Guntera, wyjątkowo dobrze znany na podstawie jego własnych zeznań w procesie warszawskim, opracował J. Bieniak⁸⁷. Autor obliczył, że Gunter urodził się najwcześniej w latach 1290—95, ale raczej około 1300 r., zatem prawdopodobny czas jego przybycia do Warszawy, już jako kanonika płockiego, jest niewiele wcześniejszy od pierwszej wzmianki dokumentowej lub nawet pokrywa się z nią. Stanowisko *plebanus warszowiensis* w 1321 r. może oznaczać jedynie proboszcza św. Jana, który pełnił rolę zarówno kościoła parafialnego, jak i kaplicy książęcej⁸⁸.

⁸¹ *Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum* t. I, wyd. II, Poznań 1890, s. 87. Interesująca hipoteza wysunęła I. Galička, *Mury obronne Warszawy*, [w:] *Warszawa średniowieczna* z. I, Warszawa 1972, s. 127 n. Wychodząc z założenia, że mury miejskie nie mogły istnieć w 1339 r. w nowo lokowanym mazowieckim mieście o tak skromnych założeniach przestrzennych jak Warszawa, autorka przypuszcza, że słów *muro circumdatus* est użyto na określenie wału ziemnego, którego niewątpliwe ślady stwierdzono w badaniach archeologicznych.

⁸² A. Kaśinowski, *Sprawozdanie z badań architektonicznych Zamku Królewskiego w Warszawie przeprowadzonych w okresie od czerwca do listopada 1971 r.*, [w:] *Siedem wieków Zamku Królewskiego w Warszawie*, Warszawa 1972, s. 35; J. Widawski, *Początki i rozwój murowanych obwarowań Warszawy przed epoką broni palnej*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” t. XV, 1970 oraz dyskusja [w:] *Warszawskie Materiały Archeologiczne* t. II/III, 1968, t. IV/V, 1969.

⁸³ KDMaz. Lub. nr 55.

⁸⁴ Jest to transsumpt Zygmunta Starego z 1530 r., wpisany do Metryki Koronnej nr 45, k. 177—178v. Jedyna kopia, w której wpisano pomyłkowo *plebani Plocensis* ma poprawkę na marginesie tą samą ręką na *Warszowiensis*.

⁸⁵ AGAD, dok. perg. nr 5832. O tym, że jest to uwierzytelniona kopia, a nie oryginał, informuje dopisek pod zakładką, sporządzony tą samą ręką co cały tekst: *Hoc rescriptum est priuilegiorum fratrum predicatorum conventusque Warsensis sigillatum et munitum sub sigillo conventus eiusdem*.

⁸⁶ Metryka Koronna nr 4, k. 160v—161v, ks. 18, k. 192v—193 (z oryginału); Archiwum Dominikanów w Krakowie, Rękopis „Warka”, k. 4, 6.

⁸⁷ W pracy *Wielkopolska, Kujawy, Ziemia Łęczycka i Sieradzka wobec problemu zjednoczenia państwowego w latach 1300—1306*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” nr 74, 1969, z. 2, s. 56, powtarzając za Lubomirskim błędną wersję o płockiej plebanii Guntera.

⁸⁸ Nazwanie Guntera tylko plebanem warszawskim, świadczy o tym, że znajdował się tam tylko jeden kościół, w przeciwnym razie podano by wezwanie w celu uniknięcia pomyłki. W 1339 r. plebanem warszawskim nazywano proboszcza św. Jana, ponieważ był to jedyny kościół w mieście: *in ecclesia parochiali, que ibi sola est in Warszovia* (*Lites ac res gestae* t. I, s. 80). Natomiast dla odróżnienia podano wezwanie drugiego kościoła — św. Jerzego, leżącego poza granicami miasta, mimo że określono jego położenie również *in Warszovia* (tamże, s. 92).

Praktyka stosowana w XIII i pierwszej połowie XIV w. na dworze mazowieckim pokazuje, że w kancelarii książęcej najczęściej pracowali obok kanoników kolegiackich (św. Michała w Płocku, grójeckiej, błońskiej, czerskiej) — plebani z miejscowości, w których były zapewne dwory książęce. Do nich należały: Iłów, Gąbin, Radzików pod Zakroczymiem, Mszczonów, Tarczyn⁸⁹. Prebenda Guntera w kościele św. Jana w Warszawie była najpewniej również wynagrodzeniem za pracę w kancelarii książęcej. Można przypuszczać, mimo braku dokładnego określenia funkcji, że stanowisko Guntera na dworze Trojdena było dosyć wysokie, skoro redagował on dokumenty, używał formuły *datum per manus*, co na Mazowszu należało do zajęć podkanclerzego, czasem nawet i kanclerza. Przed 1327 r. po śmierci Jana, Gunter osiągnął stanowisko kanclerza⁹⁰.

Wzrost znaczenia Warszawy za czasów Trojdena i utworzenie tam dworu książęcego z powodzeniem rywalizującego z Czerskim, nie wноси żadnych zmian ani w tytulaturze księcia, ani urzędników. Przywiązanie do tradycji, a może i troska o niezrażanie sobie rycerstwa ziemi czerskiej, pozostaje silniejsze od rzeczywistości. I dlatego w czasie gdy książę najczęściej przebywał w Warszawie, organizował tam dwór związany z miejscowym kościołem, wystawiał dokumenty, przeprowadzał inwestycje i szeroko zakrojone regulacje spraw majątkowych w okolicach, likwidując własność kościelną⁹¹, tytułował się nadal księciem czerskim i zatrudniał na swym warszawskim dworze kanclerza czerskiego. Nie widać też, aby na wzroście znaczenia Warszawy ucierpieli urzędnicy czerscy, których pełny zestaw wciąż widać w otoczeniu księcia⁹². Z nowych urzędników ziemskich pojawia się tylko kasztelan warszawski, który stale jest poświadczony na dworze Trojdena od 1321 r.⁹³, natomiast urzędnicy dzielnicowi, tacy jak kanclerz czy wojewoda zwani *nostri* — to wciąż urzędnicy czerscy.

Spośród dwóch starszych Bolesławowiców, u Trojdena prędzej można by spodziewać się tytulatury warszawskiej. Jednak rzeczywistość z trudem przebijała się przez tytuły obrosnięte tradycją. Tytulatura Siemowita II *dux Mazovie ac dominus Wisnensis*, również nie w pełni odpowiadała stanowi faktycznemu, ponieważ nie ma śladów, aby książę przebywał z dworem na północnych rubieżach księstwa poza koniecznością załat-

⁸⁹ Zagadnienie to zostało szerzej opracowane przez autorkę w pracy pt. *Dokumenty i kancelarie mazowieckie (1248—1345)* (w maszynopisie). Tutaj tytułem przykładu można wymienić kilku pracowników kancelarii książęcej: Przedpełk prepozyt i Baldwin kanonik grójecki, Teofil archidiacon czerski, Andrzej kanonik błoński, Witalis Sybota scholastycy św. Michała w Płocku oraz plebani Tomasz i Wrocław z Radzikowa, Gizmar z Gąbina, Jan *parrochianus* z Iłowa, Jan pleban z Tarczyna, czy liczni plebani mszczonowscy w XIV w.

⁹⁰ Po raz pierwszy na stanowisku kanclerza czerskiego występuje w 1327 r. (A. Wolff, *Mazowieckie zapiski herbowe*, nr 1070).

⁹¹ Takı był zdaniem A. Gieysztora cel zamiany z benedyktynami płockimi Milanowa (Wilanowa) na klucz przybyszewicki nad Pilicą.

⁹² W dokumentach z 1326 i 1338 r. wystawionych w Warszawie świadkują sami urzędnicy czerscy: *Venceslao palatino, Vazilone castellano, Sassino iudice, Dascone subcamerario, Andrea subpincerna cirknensibus* (KDWlkp. II, nr 1067); *Venceslao palatino, Guntero cancellario, Martino pincerna, Vaysilone castellano, Sassino iudice cirknensibus* (AGAD, Płockie grodzkie wieczyste nr 26, k. 45, nr 91, k. 143).

⁹³ *Alberto (Adalberto) dicto Cuzma*, 1321, b.m. (KDMaz. Lub., nr 55); *comite Kusma castellano Varshauiensis*, 1327, Czersk (A. Wolff, *Mazowieckie zapiski herbowe*, nr 1070); *Joanne Cusma castellano Warszoviensi*, 1334 (KDMaz. Lub., nr 60); *Panetha castellano Warschowiensi*, 1340, Warszawa (tamże, nr 63).

wienia spraw z Krzyżakami⁹⁴ czy w związku z polowaniami. Całe życie polityczne i administracyjne księstwa toczyło się w Rawie, która tylko raz jeden została wprowadzona do tytułatury, i to nie przez kancelarię książęcą. W opinii współczesnych, czy też następnego pokolenia, książę brał tytuł od grodu, który był faktyczną stolicą jego księstwa, a więc Siemowit II jest nazywany księciem rawskim, a Kazimierz I księciem warszawskim, mimo że Warszawa nie zawsze występuje w jego tytułaturze i nie na pierwszym miejscu. Trojden dzięki silnej tradycji stołeczności Czerska, pozostał *dux cirnensis*, mimo że jemu faktycznie przysługuje miano pierwszego księcia warszawskiego.

A N E K S *

1

(interpolowany)

Płock, 2 maja 1301.

„Siemowit” [Bolesław] książę mazowiecki, pan wiski i warszawski, nadaje Radzikowo i połowę Osieka wraz z immunitetem sądowym i ekonomicznym Śmieszkowi i Stefanowi z Worowa oraz prawo rycerskie we wszystkich wyżej wymienionych wsiach i w Skarszynie.

Or. nieznanymi.

Kop. 1. Warszawa, AGAD, Metryka Koronna nr 338, k. 101v. Wpis z dnia 7 lipca 1519 do rejestru minutowego metryki książąt mazowieckich, na podstawie wypisu z ksiąg ziemskich wyszogrodzkich. Tytuł: *Innovacio privilegii Vorovicze, Skarschyno et Radzycovo*. Z powodu zagubienia środkowych kart seksternu przy oprawie tomu zachował się tylko początek dokumentu. Por. A. Wolff, *Metryka Mazowiecka*. Układ pierwotny. Sposób rejestracji, Warszawa 1929, s. 22.

Kop. 2. Tamże, Metryka Koronna nr 32, k. 47v—48. Wpis do księgi czystopisowej metryki Stanisława i Janusza książąt mazowieckich, z lat 1517—1524, dokonany na podstawie Kop. 1. Data oblaty, powołanie się na reskrypt z ksiąg ziemskich wyszogrodzkich i tytuł jak Kop. 1. Dokument nosi datę roczną 1431. Na marginesie notatka: *Ex [i]vit*].

Kop. 3. Tamże, Błońskie ziemskie nr 2 (1580—1585), k. 230—230v. Wpis z 1582 r. według rzekomego oryginału (?) a nie wypisu z Kop. 2, ponieważ tekst poprawniejszy, a ortografia bardziej zbliżona do średniowiecznej. Data roczne 1291.

Jednocześnie oblatowano pięć innych dokumentów, a mianowicie: Siemowita II z 23 kwietnia 1313 (por. Aneks, nr 2, kop. 2), Siemowita II z 4 kwietnia 1342 (tamże, nr 3 kop.) i trzy Janusza I Starszego z 1402 r. Podstawę wpisu miały stanowić pergaminy opatrzone pieczęciami książąt mazowieckich, będące przedmiotem procesu sądowego między właścicielami Radzikowa pod Błoniem; w rzeczywistości bardzo wątpliwe czy dokumenty zwłaszcza nr 1 i 2 zostały skopiowane z oryginałów. Tytuł: *Ingrossacio priuilegiorum Radzikowo*.

⁹⁴ Por. dokument dla Krzyżaków z 1334 r. wystawiony *in solitudine dicta Nyczsk* (Pr. Ub. II, nr 852). Zapewne Nieciki albo Nickowo na północ od Wizny.

* Za życzliwą pomoc w skolacjonowaniu tekstów winnam wdzięczność dr Irenei Sułkowskiej-Kurasiowej i doc. dr Stanisławowi Kurasiowi.

Lit.: *J. Senkowski, Skarbowość Mazowsza, s. 108, 124; Sł. historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej, s. 49, 61.*

In nomine^a sancte^b et indiuidue Trinitatis amen^c. A magnifica celsitudine principum^d digne consolacionis stipendia promerentur, ubi enim sit obsequium promptum^d ibi debet esse bravium paratum^e. Hinc est, quod nos Semouitus² dei gracia dux Mazowie ac dominus Visnensis³ et Varschouiensis⁴ tunc temporis omnibus, tam presentibus, quam^f futuris, has^g litteras nostras^h inspecturis declarando publicamus, quodⁱ exigentibus fidelibus obsequiis militum nostrorum Smieskonisⁱ⁵ et Steffani^k⁶ heredum de Vorowo^l⁷, quibus nobis semper et^m fideliter ac feliciter placere studuerunt, ut ipsorum merita nequaquam per nos negligi debeant, hereditates siue villas nostrasⁿ wlgariter nuncupatas^o Radzykowo⁸ et medium Ossyek⁹, in quo prius faber noster residebat, cum integritate omnium^p et singulorum^r utilitatum in pascuis, agris, pratis, cultis et incultis atque siluis mericis et prorsus quidquid eisdem hereditatibus districtui^s includitur et gadibus atque limitibus est situatum eisdem

a-b *Kop. 1. domini amen, ostatnie słowo przekreślone. Po wpisaniu typowej inwokacji kopiaista zapomniał przekreślić słowo domini. Kontynuując inwokację po słowie sancte zaczął pisać Trinitatis, który to wyraz znowu musiał przekreślić, by wreszcie wpisać indiuidue Trinitatis.*

c principis kop. 3.

d prouentum kop. 1, 2.

e perhennis kop. 3.

f tutaj urywa się kop. 1.

g-h nostras litteras kop. 2.

i brak kop. 2.

j Święskonis kop. 3.

k Stephani kop. 3.

l Wocrowo? kop. 3.

m cum kop. 3.

n-o brak kop. 2.

p-r brak kop. 2.

s distinctim kop. 3.

¹ Inwokacja tzw. cysterska, zanika już w połowie XIII w., ale na Mazowszu występuje jeszcze nadal np. w dokumentach: Konrada II z 1282 r. (KDMaz. Lub. nr 32, Dok. kuj. maz., s. 162, nr 18); Tomasa biskupa płockiego w 1289 r. (Urkundenbuch des Bisthums Culm, bearb. von C. P. Woelk y, Danzig 1885, cz. 1, nr 121 A); Wacława ks. mazowieckiego z 1329 r. (Metryka Mazowiecka t. II, nr 514) i podobna w dokumencie Siemowita IV z 1391 r. (KDMaz. Lub. nr 119).

² Wystawcą dokumentu był niewątpliwie Bolesław II, książę mazowiecki i wiski, zm. w 1313 r., na co wskazuje data, świadkowie i treść dokumentu. Imię przekreślono przy kopiowaniu na: Semouitus.

³ Panem Wizny tytułował się Bolesław II jeszcze w 1313 r. (Aneks nr 2). W 1301 r. nie mógł używać tej tytułatury Siemowit II.

⁴ W tekście autentycznym było zapewne: czirnnensis, jak w dokumencie Bolesława II z pocz. XIV w. (KDMaz. Lub. nr 41), gdzie intytulacja sformułowana podobnie por. przyp. 71.

⁵ Śmieszko z innych źródeł nieznany, ale może być też Streszko; por. Aneks nr 3.

⁶ Z innych źródeł nieznany. Może jest to drugie imię Hiczki, młodszego brata Marcina Strzeszkowica.

⁷ Worowice, dawniej pow. wyszogrodzki. (Słownik historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej s. 60 n.), obecnie wieś w pow. płockim. Byłby to jedyny wypadek kiedy nazwa wsi z używanej zawsze formy Worowicze, została zmieniona na Worowo. Jest też wieś Worów, dawniej i obecnie pow. grójcecki, poświęcona dobrze od XV w. (kartoteka prof. A. Wolffa), która jednak w 1415 r. (wpis z około 1456 r. — Metryka Koronna nr 3, k. 4), nazwana jest wyjątkowo Worowicze.

⁸ Radzików nad Utratą, gród książęcy i siedziba kasztelana w XIII w., parafia Rokitno Górne, w XV i XVI w. pow. Błonie, obecnie wieś w pow. Pruszków. Nie może to być Radzikowo, pow. Zakroczym, które jeszcze w drugiej połowie XV w. stanowiło własność książęcą (KDMaz. Lub. nr 244).

⁹ Osiek, obecnie wieś, pow. Pruszków, dobrze poświęcona jako własność prywatna od początku XV w. (kartoteka prof. A. Wolffa) lub Osiek, niegdyś pow. Wyszogród (Słownik historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej, s. 38) obecnie wieś w pow. Płock. Bardziej prawdopodobna jest wieś na południowym Mazowszu, ze względu na bliskie położenie w stosunku do Radzikowa.

militibus et eorum posteris iure hereditario damus et^t donamus imperpetuum possidendas, facultatem omnimodam iuris militaris^u integri et pleni ipsis et eorum liberis in dictis villis et aliis hereditatibus ipsorum^w videlicet in predicta^x Vorovo^y et in^z Skarszino¹⁰ conferentes. Insuper predictos milites nostros cum legitima^{aa} posteritate eorum^{ab} et^{ac} homines ipsorum in predictis villis eorum omnibus moran[tes], a iudicio et iudice pallatini et castri siue cuiuscumque alterius iudicis penitus facimus absolutos et liberos, nec respondeant coram aliquo, tantummodo coram nobis. Preterea dum aliqui homines in dictis villis predictorum militum seu in gadibus eorum mutuo se interfecerint, nullus alius post eorum^{ad} kmethones penam capitalem recipiet, sed ad ipsos heredes eorumque successores villarum prehabitarum pene receptio capitalis integre pertinebit et similiter, dum aliquis alter homo kmetonem eorum occiderit ubilibet, ipsi heredes medium caput habebunt. Cum autem homo prescriptorum militum in^{ad} dictis villis ipsorum aliquem extraneum interfecerit^{ae} predicti heredes equali modo mediam^{af} capit[is] penam cum sua posteritate^{ag} perhenniter obtinebunt^{ah}. Pro nobis autem et nostris legitimis posteris de sepedictis villis volumus habere annuatim ad festum beati^{ai} Martini pontificis^{aj-aj} unam pernam et tres scotos usualis monete soluend[os]^{ak}. Ut autem hec donacio nostra prefatis militibus perpetuis temporibus fixa et stabilis perseueret hoc privilegium eis et eorum liberis scribi fecimus et nostri sigilli maioris munimine roborari. ^{al}Actum et datum^{am} in Ploczk^{an} in crastino beatorum apostolorum Philippi et Jacobi presentibus baronibus nostris: comite Zemakone^{ao} palatino Plocensi¹¹, domino Micolaicone¹², castellano Cernensi^{ap} Leonardo Bolescicz¹³, Henrico iudice Plocensi¹⁴ et multis aliis militibus bonis. ar-ar Anno Domini^{as} M CCC^o primo^{at}.

t brak kop. 3.

u militatis kop. 2.

w-x in predicta videlicet kop. 3.

y Warowo kop. 3.

z brak kop. 2.

aa legitimia kop. 2.

ab ipsorum kop. 2.

ac ac kop. 2.

ad coram ?, unam ? kop. 3.

ae interfecerint kop. 2.

af medium kop. 2.

ag-ah obtinebunt perhenniter kop. 3.

ai sancti kop. 2.

aj-aj powtórzone volumus habere kop. 2.

ak soluendorum kop. 2, 3.

al-am Datum et datum kop. 3.

an Ploczka kop. 2.

ao Zymakone kop. 2.

ap Czernensi kop. 3.

ar-ar Sub [anno domini] kop. 3. *Niewątpliwie dodane przez kopistę, w formularzu współczesnych dokumentów nie używane.*

as-at millesimo quadringentesimo trigesimo primo kop. 2.

¹⁰ Skarszyn, w XV i XVI w. pow. Wyszogród (Słownik historyczno-geograficzny ziemi wyszogrodzkiej, s. 49), obecnie wieś w pow. Płońsk. Jest to jedyna wieś na Mazowszu o tej nazwie; oblata w księgach wyszogrodzkich potwierdza jej położenie.

¹¹ Ziemak jako wojewoda płocki występuje w dokumentach Bolesława II w latach 1303—1305 (KDMaz. Lub. nr 47; *Metryka Koronna* nr 23, s. 866; *Dok. kuj. maz.* s. 300, nr 16). Być może ten sam był w 1297r. kasztelanem ciechanowskim (KDMaz. Lub. nr 42).

¹² Mikołajko (Mikołaj), kanonik płocki, kanclerz księcia Siemowita dobrzyńskiego w latach 1291—1300 (?) i prokurator dobrzyński.

¹³ Leonard Bolesław, kasztelan czerski, poza tym nieznan. Być może jest to późniejszy kasztelan płocki o tym samym imieniu (KDMaz. Lub. nr 53, 54; *Pr. Ub. II*, nr 335).

¹⁴ Henryk sędzia płocki występuje w dokumentach Wacława w latach 1319—1322 (KDMaz. Lub. nr 54, 57; *Pr. Ub. II*, nr 335). *Możliwe, że był już w latach 1299—1300 podsędkiem w Płocku (Dok. kuj. maz. s. 166, nr 23, s. 167, nr 24).*

Warszawa, 23 kwietnia 1313.

Siemowit ksiązę mazowiecki i pan warszawski nadaje Hiczkowi, za zgodą swego ojca Bolesława, księcia mazowieckiego i wiskiego, Radzikowo koło Błonia wraz z imunitetem sądowym i ekonomicznym.

Or. nieznanany.

Kop. 1. Warszawa, AGAD, Błońskie ziemskie nr 2 (1468—1477), k. 55v—56v, 58. Wpis z 1469 r., w oparciu o nieznaną podstawę, brak informacji o okolicznościach oblatowania. Tytuł: Priuilegium Radzykowo.

Kop. 2. Tamże, Błońskie ziemskie nr 2 (1580—1585), k. 230v—231. Wpis z 1582 r. najpewniej nie z oryginału. Podstawa wpisu inna niż Kop. 1, ponieważ pisarz nie mógł odczytać słowa wysznensis w tytularze Bolesława i zostawił nań wolne miejsce. Oblatowany z pięcioma dokumentami dotyczącymi Radzikowa pod Błoniem. Por. wyżej nr 1, kop. 3.

Lit.: J. W. G o m u l i c k i, *Początki Warszawy. (O metryce grodu i miasta), „Rocznik Warszawski” t. VII, 1966, s. 58—74.*

In nomine domini amen. Quoniam omnia, que per modernos in presenti aguntur atque fiunt tediose caliginis obliuio ad nichilum deduxisset, neque futurorum noticia^a patuisset, sed quia prouida sapientum industria hoc precauit modernos fideliter inferendo, quod ea, que in presenti aguntur li[tt]eris aut codicibus notaliter et veridice inprimantur, quod si opus fuerit noticie pateant futurorum. Nos igitur Semouitus¹ dei gracia dux Mazouie ac^b Warss[owiensis]² dominus notum esse volumus tam presentibus, quam futuris quorumcumque audientie presentatum^c fuerit presens scriptum, quod nos de beniuolo consensu et voluntario^d fauore carissimi domini et patris nostri, domini Boleslai³ illustris ducis Mazouie et Wysznensis^{e 4} domini consideratis ac dilligenter intuitis fidelibus ac diuturnis seruiciis, que nobis Hyczko⁵ celeriter ac fideliter exhibuit ac impendit, pro quibus sibi ac ipsius legitimis successoribus villam seu hereditatem nostram Radzykowo⁶ wigariter nuncupatam circa Blonye⁷ super Nrowa^{f 8} fluuium sitam damus cum omnibus utilitatibus ac prouentibus, qui nunc ibidem sunt et si qui adiuuenti poterint in futuro, sibi et suis legitimis successoribus libere ac hereditarie in perpetuum possidendam hys subscriptis nostris specialibus graciis ac iuribus congraudendo. Nolumus^g nam prefatum fidelem famulum Hyczkonem cum legitimis suis posteris ac incolis ville superius

a natio kop. 1.

b et kop. 1.

c prenotatum kop. 2.

d voluntaterio kop. 1.

e brak, zostawione wolne miejsce przez pisarza kop. 2.

f Nrowam kop. 2.

g Volumus kop. 2.

¹ Siemowit II ks. mazowiecki, rawski, wiski zm. w 1345 r., najstarszy syn Bolesława II.

² Dzielnicą wydzieloną Siemowitowi II przez ojca było rawskie i część czerskiego z Warszawą i Błoniem. W 1313 r. tytułował się zapewne Ravensis, chociaż nie można wyłączyć ewentualności, że wobec braku tradycji samodzielnego księstwa rawskiego, w dokumencie dotyczącym terenów koło Błonia tytułował się istotnie panem warszawskim.

³ Bolesław II, od 1294 r. ksiązę całego Mazowsza, zm. zapewne 24 kwietnia 1313 r.

⁴ Wizna nad Narwią, dawniej gród i siedziba kasztelana od 1221, w tytularze ksiąząt mazowieckich prawdopodobnie od pocz. XIV w., w posiadaniu Siemowita II, od śmierci ojca, tj. od 1313 r., obecnie wieś pow. Łomża.

⁵ Występuje również w dokumencie nr 3 Siemowita II z 1342 r.

⁶ Por. wyżej nr 1, przyp. 8.

⁷ Błonie, obecnie miasto pow. Pruszków.

⁸ Nrowa lub Mrowa, obecnie Utrata, prawy dopływ Bzury.

nominante coram [iudicio h] castellanorum nostrorum dum citati fuerint r[espo]ndere, sed solummodo respondeant coram nostro iudicio singulis pro obiectis. Volumus etiam prenominatam villam Radzykowo esse liberam et exemptam ab omni solucione exactionis: p o t h w o r o w eⁱ, p o r a d l n e, o b r a z, excepto tamen asarsés^j, id est unam pernam scrophe, quam pro nostra coquina relinquimus singulis annis, circa festum sancti Martini absque contradictione qualibet, dictam pernam, aut tres scotos denariorum usualis monete persoluendum. Quocumque igitur casu vel^k euentu incole pretacte ville Radzykowo se mutuo occiderint, extunc nullus nostrorum castellanorum penam, que homicidium sequitur expetere debet, sed Hyczko cum suis legitimis successoribus totam penam homicidii tollent. Quod^{l-l} autem hanc nostre specialis gracie donacionem cum benivolo fauore et consensu factam nostri superius nominati domini et patris charissimi domini Boleslai, incliti ducis Mazouie inuicibilabilem atque ratam velimus tenere et^m seruare. In huius rei euidentis testimonium sepiusve petito Hyczkonii cum ipsius legitimis successoribus presentes litteras donauimus atque damus hysⁿ et charissimis sub anathemate Jhesu Christi^o successoribus iniungentes ad seruandum. Datum et actum in Warss[owa]^p in die beati Adalberti episcopi et martiris, anno Domini Millesimo CCC^oXIII^o, presentibus his nostris militibus: Nemiro iudice nostro¹⁰, Thomasschio subiudice et procuratore¹¹, Florianio subuenatore¹², Johanne Gallo¹³, Mrocota de Gora¹⁴, Petro de Babicz¹⁵, comite Andrea succamerario Mazouie¹⁶, qui fuit nuncius domini charissimi patris nostri pro presenti donacione et aliis quamplurimis nostris militibus fidedignis.

3

s. l., 4 kwietnia 1342

Siemowit ksiązę mazowiecki i wiscki oświadcza, że wieś Buczicze, którą ojciec jego Bolesław nadał po ucieczce na Litwę jej poprzednich właścicieli, braciom Marcincowi Streskowicowi i Iczkowi, zamienił po śmierci księcia Bolesława z Iczkiem na Radzikowo koło Błonia i część Osieka, oddając Buczicze komesowi imieniem Petruł (Pietrasz?).

Or. nieznan

h brak w tekście kop. 1, 2.

i podworowe kop. 2.

j tak obie kopie.

k et kop. 1.

l-l przekreślone h kop. 1, brak w kop. 2.

m ac kop. 2.

n nostris ? kop. 2.

o w kop. 1 można czytać: Domini.

p Warschowa kop. 2.

⁹ Jest to pierwszy znany obecnie dokument wystawiony w Warszawie.¹⁰ Niemir występuje na dworze Siemowita II jako sędzia w latach 1313 i 1317, a jako sędzia rawski w 1336 r. Por. artykuł przyp. 37.¹¹ Tomasz podsedek i prokurator, poza tym nieznan.¹² Florian podłowczy, wzmiankowany jako łowczy wielki w 1336 r. na dworze rawskim (por. artykuł przyp. 38). Pochodził z Kurzeszyna (?), pow. Rawa Maz. Tak rozwiązuje nazwę Grazeszino wydawca KDWłkp. II, nr 1131.¹³ Jan Gall, poza tym nieznan. Por. artykuł przyp. 40.¹⁴ Mrokota, poza tym nieznan; Góra, prawdopodobnie obecnie Góra Kalwaria, pow. Piaseczno.¹⁵ Piotr, poza tym nieznan; Babice może Babice Stare, obecnie wieś pow. Prusków, 13 km na zachód od Warszawy.¹⁶ Andrzej, podkomorzy mazowiecki, występuje na dworze Bolesława II w latach 1303—1305. Por. artykuł przyp. 39.

Kop. Warszawa, AGAD, Błońskie ziemskie nr 2 (1580—1585), k. 231. Wpis z 1582 r. rzekomo z pergaminowego oryginału opatrzonego pieczęcią. Por. wyżej nr 1, kop. 3.

In nomine domini amen. Nouerint uniuersi presentis literae seriem audituri, quod nos Semouitus¹ dei gracia dux Mazouie ac Wisnensis² dominus, scimus³ et presentibus protestamur, quod Paulus Nesitka^b cum fratre suo Rostkone⁴ postquam graues et enormes excessus incurriset propter quos fugam ad Lithwanos inie[r]unt, ibique cum uxoribus et pueris vitam pessime terminarunt, ob quos igitur excessus obque^c fugam hereditas ipsorum Buczicze^d nominata patri nostro felicis recordacionis domino Boleslao^e fuit adiudicata per cmethones ipsius qui circa se ab utroque latere consedebant. Extunc carissimus noster pater considerans fidelia seruicia sui fidelis Martini Scresconis⁷ et Yczkonis⁸ fratris ipsius prefatam villam Buczicze pro ipsorum fidelibus seruiciis contulit et donauit. Cum uero non post multum temporis^e nominatum nostrum carissimum patrem prefatum uiam uniuerso carnis ingredi prochdolor contigisset, similiter et Martinus spiritum ex[h]alauit. Extunc sepius^f nominata uilla Buczicze in possessionem Yczkonis successorie declinauit. Nos igitur Semouitus prefatus terrarum^g dux superius nominatus uolentes omnia Yczkonis negocia de bono in melius commutare pro uilla Buczicze quae tunc possidebat sibi uillam seu hereditatem nostri ducatus Radzikowo⁹ circa Blonie¹⁰ sitt[am] cum addita sibi parte eciam nostre hereditatis Ossiek¹¹ nomine ac titulo commutacionis donauimus ac dedimus et ipsius legitimis successoribus in perpetuum libere ac hered[itario] possidend[am]. Et sic prefata uilla Buczicze iterato ad nos extitit deuoluta. Quam uidelicet uillam Buczicze comiti Petrulio^{h12} cum ipsius liberis ac legitimis successoribus donauimus atque damus in perpetuum hereditarie possidendam. Nos autem hanc nostram donacionem ratam ac inuiolabilem tenere uelimus in huius rathabacionem sibi presentemⁱ litteram dedimus nostro maiori sigillo roboratam. Datum anno Domini M CCC°XXXX II in die sancti Ambrosii doctoris.

a tak kop., może zniekształcone futuris, albo significamus.

b może Nositka kop.

c abque kop.

d można też czytać: Borczicze kop.

e tak kop.

f nadpisane nad wierszem tą samą ręką.

g lekcja wątpliwa, w rękopisie skrót przez ściągnięcie tra lub Ira i na końcu przez obcięcie um [?].

h lub Petrusio, może zniekształcone Petrasio.

i skrót pnte kop.

1 Por. wyżej nr 2, przyp. 1.

2 Tamże, przyp. 4.

3 Paweł Niesztyka [?] poza tym nieznanym.

4 Rostko, poza tym nieznanym.

5 Buczyce lub Bucice, wieś niezidentyfikowana, przypuszczalnie leżała w ziemi wiskiej.

6 Por. wyżej nr 2, przyp. 3.

7 Marcin Skrzyszkwic lub Strzeszkowic, poza tym nieznanym. Formy Scresco i Smesco z dokumentu nr 1 mogą pochodzić z paleograficznego zniekształcenia prawdziwego imienia pierwszego właściciela Radzikowa.

8 Występuje w dokumencie nr 2 Siemowita II z 1313 r. w formie Hyczko.

9 Por. wyżej nr 1, przyp. 8.

10 Por. wyżej nr 2, przyp. 7.

11 Por. wyżej nr 1, przyp. 9.

12 Być może jest to Pietrasz, podsędek płocki, występujący jako świadek w 1338 r. (Lites ac res gestae t. 1, wyd. 2, Poznań 1890, s. 78).